

ZGODOVINSKI ZBORNIK.

PRILOGA LJUBLJANSKEMU ŠKOFIJSKEMU LISTU.

—○○○○○ Izhaja v nedoločenih obrokih. ○○○○○—

Leto 1907.

Ljubljana, meseca maja 1907.

Številka 56.

Zgodovina brezoviške župnije.

Spisal Josip Novak.

(Dalje.)

V cerkvenih zadevah je brezoviška župnija podložna ljubljanski dekaniji, to pa šele od leta 1808. Nadškof Mihael Brigido (1788—1806) je pri nastopu svojega dostojanstva uredil ljubljansko nadškofijo ter jo razdelil na 31 dekanij. Med temi je bila tudi dekanija na Sori in tej dekaniji je bila poleg nekaterih drugih župnij podrejena tudi brezoviška župnija. Toda na Sori je bila dekanija le pet let in zato je brezoviška župnija že l. 1793. prišla v oblast dekanu pri Oznanjenju M. D. v Ljubljani.¹⁾ Pa tudi tu ni ostala dolgo, ker je bila že l. 1795. podrejena dekanu v Šent Vidu nad Ljubljano,²⁾ od koder je prišla l. 1808. v ljubljansko dekanijo.

III

Vera in omika.

Brezoviško ljudstvo je bilo in je še vedno dobro, nepokvarjeno ljudstvo. Dasi je v vedni dotiki z ljubljanskim prebivalstvom, vendar ga pogubni liberalizem še ni okužil. Drži se še vedno in neomajno starega, a vedno veljavnega načela: „Vse za vero, dom, cesarja!“

Da je brezoviško ljudstvo odločno katoliško-narodnega mišljenja, so dokazale najbolj zadnje deželno-zborske volitve l. 1901., ko sta dobila kandidata katoliško-narodne stranke gg. Fr. Povše in dr. Iv. Šusteršič

v brezoviški občini po 100, oziroma 83 glasov, v loški občini pa oba po 59 glasov, medtem ko je dobil kandidat liberalne stranke le v brezoviški občini 19 glasov, a nobenega v loški občini. Vsa čast torej Ložanom, pa tudi popolna pohvala Brezovičanom, ki so tako odločno pokazali svoje prepričanje!

Da prebiva tu res dobro, verno ljudstvo, pričajo dalje lepe cerkvice, ki stoje po gričih in v ravnini, kažejo lična znamenja ob cestah in kažejo precejšnja števila udov pri raznih bratovščinah.

Prvo bratovščino v tej župniji je ustanovil l. 1714. drugi tukajšnji vikar, Valentin Hočevnar. Bila je to bratovščina angelov varihov in vseh svetnikov.¹⁾ Potrjena in z obilnimi odpustki obdarovana je bila od papeža Klemenata XI. dne 16. februarja l. 1714. V župnijskem arhivu je še sedaj shranjena ustanovna listina, katere vsebina je tudi priobčena v zadnjem odstavku te knjige. Ta bratovščina²⁾ je imela nekatere praznike, katere je posebno slovesno obhajala. Taki bratovski prazniki so bili: torek po Veliki noči, nedelja v osmini sv. Rešnjega Telesa, nedelja po sv. Ani, vseh svetnikov dan in praznik brezmadežnega spočetja D. M. Glavni praznik te bratovščine je bil torek po Veliki noči (takrat še praznik). Ta dan se je obhajal vsako leto kolikor

¹⁾ Vikar in ključarji prosijo 11. dne aprila 1713 na knezoškofijstvo za dovoljenje, da bi se smela omenjena bratovščina vpeljati, kar se jim vstreže zato, da se čast božja in ljudska pobožnost pospešuje (Zapisnik št. 39, str. 371.)

²⁾ Glej prilogo št. 2.!

¹⁾ A. Koblar, Zgodovina sorske fare, str. 43.

²⁾ Šematizmi ljubljanske škofije.

mogoče slovesno. Že v ponedeljek popoldne po litanijah se je pričelo spovedovanje. Ker je bil takrat na Brezovici še sam vikar, prišli so tudi duhovniki od drugod pomagat, največ gotovo iz Ljubljane. Drugi dan pa so se od zore do 9. ure brale sv. maše druga za drugo. Po 9. uri je bila slovesna sv. maša in pridiga. Pridigovati je moral vedno šentpeterski vikar. Vsak duhovnik, ki je prišel spovedovat, je dobil v ponedeljek večerjo, v torek kosilo in 10 reparjev.¹⁾ Ta dan je prišla na Brezovico tudi procesija z Dobrove²⁾ in skoro gotovo še tudi iz drugih sosednjih župnij. Lepo se je praznovala tudi nedelja v osmini sv. Reš. Telesa. Prednji večer so bile litanije M. B., potem pa spovedovanje. V jutro je bilo več sv. maš, ob 9. uri pa procesija s sv. Rešnjim Telesom, pri kateri so se peli pri nalašč zato postavljenih oltarjih štirje evangeliji. Po procesiji je bila slovesna sv. maša in pridiga šentpeterskega vikarja. Tudi pred nedeljo po sv. Ani, pred praznikom vseh svetnikov in pred praznikom brezmadežnega spočetja D. M. so bile lavretanske litanije, v praznik pa več sv. maš in pridiga brezoviškega vikarja. Tuji duhovniki so tudi ob teh praznikih ravno toliko dobivali za svoj trud, kakor v torek po Veliki noči³⁾.

Odpustki podeljeni tej bratovščini so bili popolni in nepopolni. Popolne odpustke je bilo mogoče dobiti na dan vstopa v bratovščino, na smrtno uro in v torek po Veliki noči. Odpustke 7 let in 7 kvadragen pa je bilo mogoče dobiti v nedeljo v osmini sv. Reš. Telesa, prvo nedeljo po sv. Ani, v praznik vseh svetnikov in v praznik brezmadežnega spočetja D. M. vselej pod pogoj, ki so pri odpustkih določeni.

Bratovske knjige, v katero so upisovali ude, ni več v župnijskem arhivu. Kam je prešla, se ne vé; mogoče, da je bila l. 1784. odvzeta, ko je bila bratovščina razpuščena. Pač pa se hrani druga knjiga, v katero so vpisovali umrle ude te bratovščine. Ob bratovskih praznikih so se njihova imena brala v cerkvi, pa molilo se je zanje. Iz te knjige vsaj nekoliko izvemo, da so bile v tej bratovščini vpisane tudi mnoge odlične osebe, duhovniki in plemenitniki. Med poslednjimi najdemo družine pl. Kušlanove, Utschanove i. dr., med duhovniki pa so znani ti-le udje: Janez Krst. Skrpin, dr. bogoslovja „Comes Palatinus“ protonotar apost., vikar šentpeterski v Ljubljani, kjer je umrl 21. dne februarja 1715, kojega leta je ondi 1. dne februarja ostavil svet tudi ondašnji zakristan Mihael Kuralt, učenik modroslovja. P. Anzelm, kapucinski pridigar, umrl po

Veliki noči l. 1716. v Ljubljani, kjer je v Gospodu zaspal tudi po Veliki noči l. 1719. Ločan, P. Tomaž, kapucinski pridigar. Ud Volbank Tratnik, učenik modroslovja in vrhniški župnik, pa je svetu zamrl o Vseh svetih l. 1718., P. Rogerij, kapucin, pa o sv. Jakobu l. 1728. itd.

O kakih drugih starejših bratovščinah nam ni nič znanega. Mogoče, da pri tej cerkvi sploh ni bila nobena druga vpeljana kakor prej imenovana, ali pa so se zapisniki o njih popolnoma poizgubili. Brezdvomno pa so bili tukajšnji župljani vpisani v bratovščine sosednjih župnij, zlasti v „Bratovščino Naše ljube Gospe v nebo vzete“ na Dobrovi.¹⁾

Po ostalih zapisnikih sodeč je bila v 19. stoletju prva vpeljana „Bratovščina presv. Reš. Telesa“. Najstarejši zapisnik udov te bratovščine je iz l. 1868. Sedaj je vpisanih do 900 udov obojega spola, kateri zlasti sedaj, odkar se skupno časti Najsvetejše, prav pobožno časte svojega Odrešenika, pričujočega pod podobo kruha.

Dné 17. marcija l. 1887. pa se je ustanovila na Brezovici „Družba treznosti“. Upisalo se je v to družbo doslej že do 1200 udov. Preuredila pa se bo v kratkem na podlagi novih pravil.

Posebno častni za brezoviško župnijo pa sta Marijina družba za dekleta in Marijina družba za mladeniče. Obe sta bili ustanovljeni dné 16. februarja 1902 in se prav lepo razvijati. V prvi je upisanih 220 deklet, v drugi pa 70 vrlih mladeničev. Vsa čast takim mladeničem, ki se ne sramujejo očitno pokazati, da so in hočejo biti pravi Marijini sinovi!

Da bi bil kdaj sv. misijon že v 18. ali pa v prvi polovici 19. stoletja, ni bilo mogoče dobiti nobenega poročila. Kolikor mi je znano, se je na Brezovici prvič obhajal sv. misijon od 3. do 13. novembra l. 1883. Vodili so ga čč. gg. lazaristi iz Ljubljane. Ob tej priliki se je napravil tudi ličen, a precej majhen misijonski križ, ki je še sedaj v cerkvi na listni strani. Vrhu križa je napis: „Sv. misijonski križ bodi naše zavetje!“.

Drugič je bila brezoviška župnija deležna milosti sv. misijona od 2. do 13. novembra l. 1885., tretjič od 31. oktobra do 4. novembra l. 1901. Vselej so ga vodili čč. gg. lazaristi iz Ljubljane. Prepričevalne besede neutrudnih gg. misijonarjev gotovo niso bile brezuspešne.

Razen sedaj običajnih procesij je bilo nekdanj še nekaj drugih. Iz 18. stoletja so nam znane sledeče: V spomin, da so se sv. Uršule dan l. 1703. prinesli na Brezovico sv. zakramenti, se je praznoval ta dan dolgo vrsto let prav slovesno. Vsako leto je bila ta dan pro-

¹⁾ Directorium, 1716.

²⁾ A. Lesjak, Zgodovina dobrovske fare, str. 31.

³⁾ Directorium, 1716.

¹⁾ A. Lesjak, Zgodovina dobrovske fare, str. 86.

cesija,¹⁾ o kateri se pa sicer ne ve, niti kje je šla, niti kdaj je prenehala. V 19. stoletju je ni bilo več.

Kmalu po ustanovitvi župnije se je upeljala vsakoletna procesija na sv. Ane dan k Sv. Ani v preserški župniji.¹⁾ Tudi ta se v 19. stoletju ne omenja več.

V praznik Marijinega rojstva je šla vsako leto procesija na Dobrovo. Pa tudi o tej ni v 19. stoletju nobenega sledu več. Povsod, t. j. pri Sv. Ani in na Dobrovi, je tukajšnji vikar opravil daritev sv. maše za vseh pet sosesk te župnije, za kar je dobil od prve 1 gld., od druge pa 40 kr. kranj. velj.)¹⁾

V zadnjem času sta bili le dve znamenitejši procesiji na Dobrovo. Leta 1872. so po ukazu avstrijskih škofov verniki napravljali velike procesije k božjepotnim cerkvam Matere Božje, da bi izprosili hudo stiskanemu sv. Očetu Piju IX. nebeške pomoči. Tudi verni Brezovičanje so se podali v ogromnem številu dne 15. avgusta l. 1872. na Dobrovo, kamor so isti dan prišle tudi procesije iz Ljubljane in od sv. Katarine.²⁾

Druga mnogoštevilna procesija pa je šla z Brezovice na Dobrovo dne 22. aprila l. 1895. z namenom, da bi mogočni Bog odvrnil strašno šibo potresa.

Od l. 1750. dalje so hodili Brezovičanje s procesijo tudi na Rožnik, in sicer tretjo nedeljo po Veliki noči, ko se je na Rožniku obhajala obletnica posvečevanja cerkvice. Hodili so skupno s Šentvidci in Dobrovčani.³⁾ Kdaj je ta procesija prenehala, ni znano.

Še potem, ko je bila na Brezovici že ustanovljena samostojna župnija, so morali Brezovičanje dalj časa hoditi na praznik sv. Rešnjega Telesa v Ljubljano, da so se pridružili procesiji sv. Petra. Doma pa je bila procesija potem v nedeljo v osmini sv. Rešnjega Telesa, katere smo pa že zgoraj omenili.

Velikonočna procesija je bila v 18. in v začetku 19. stoletja na Veliko soboto popoldne in ne na Veliko nedeljo zjutraj, kakor je sedaj.

Procesije križevega tedna so bile v tej župniji že v 18. stoletju v navadi. Razloček med sedaj in nekdanj je le ta, da so imele nekdanj daljšo pot, kakor jo imajo pa sedaj. V ponedeljek križevega tedna je šla procesija iz cerkve v Vnanjih Goricah v Notranje Gorice, v torek iz cerkve v Notranjih Goricah na Logu in v sredo iz cerkve na Logu v Dragomer. Procesija sv. Marka je pa šla iz cerkve na Brezovici v Vnanje Gorice. Sedaj pa se zbira procesija šele v bližini iste cerkve, v katero ravno gre.

Pa tudi na Brezovico so prihajale v 18. stoletju procesije. Sicer nam je dobro znana le dobrovska

procesija, ki je prihajala na Brezovico v torek po Veliki noči,¹⁾ ki je bil glavni praznik tukajšnje bratovščine; vendar je verjetno, da so isti dan prihajale tudi iz drugih sosednjih župnij.

Silni potres leta 1895. pa je dal povod, da se je napravila obljuba, da bode vsako leto na belo nedeljo popoldne procesija s križi po isti poti, kakor gre o Veliki noči ali pa v praznik sv. Rešnjega Telesa.

Zelo lepa navada, a za vikarja jako težavna naloga je bilo blagoslovljenje hiš pred svetimi dnevi. V 18. stoletju je vikar pred sv. dnevom maševal na Logu za sosesko, ki mu je morala dati za to kosilo in pet reparjev. Po kosilu je pa blagoslavljal hiše po Logu, Dragomeru in Podlukovcem. Sv. Silvestra dan je maševal v Vnanjih Goricah za ondotno sosesko, ki mu je dala 10 reparjev; po kosilu je pa blagoslavljal vnanjgoriške hiše. V dan pred sv. Tremi kralji je bilo najprej blagoslovljenje vode v župnijski cerkvi, potem pa blagoslovljenje hiš po Brezovici. Da bi bil vikar blagoslavljal tudi hiše v Notranjih Goricah in na Plešivici, ni nikjer zapisano; najbrže je v teh vaseh blagoslavljal duhovnik iz Kušljanovega gradu.

Lepa navada blagoslovljenja hiš se je ohranila še do današnjega dne, le s tem razločkom, da sedaj hišni gospodarji sami blagoslavlajo in kade hišne prostore.

Nekaj, kar po drugih krajih ni v navadi, je tudi to, da blagoslavlajo gospodarji binkoštno soboto popoldne svoja polja, njive in travnike. Gotovo vse hvale vredna navada.

Stari ljudje pripovedujejo, da so nekdanj na svetega Štefana dan blagoslavljali pri cerkvi v Vnanjih Goricah konje. Toda o tem nimamo nobenega pisane dokaza.

Nekaj posebnega je bilo tudi to, da v 18. stoletju ni bilo blagoslovljenje krstne vode Veliko soboto, temveč Veliko nedeljo popoldne. Najprej je bila procesija s sv. olji, potem pa blagoslovljenje krstne vode; nato je šentpeterski vikar pridigoval in naposled so bile slovesne večernice.

Pri tej priliki naj omenim še nekaterih drugih navad, ki so bile v 18. stoletju v tej župniji, katerih pa sedaj ni več. Ako je vikar katero nedeljo ali praznik maševal pri tej ali oni podružnici, je imel vedno v isti soseski obed, katerega so mu morali dajati posestniki drug za drugim. Pa tudi na Brezovici je dobil ob nekaterih praznikih obed v nekaterih hišah. — Velikonočna izpoved se je začinjala šele s četrto nedeljo v postu. Opravila pa se je lahko tudi pri podružnicah; toda ondi izpovedovati je bila dolžnost šentpeterskega

¹⁾ Directorium, 1716.

²⁾ A. Lesjak, Zgodovina dobrovske fare, str. 94.

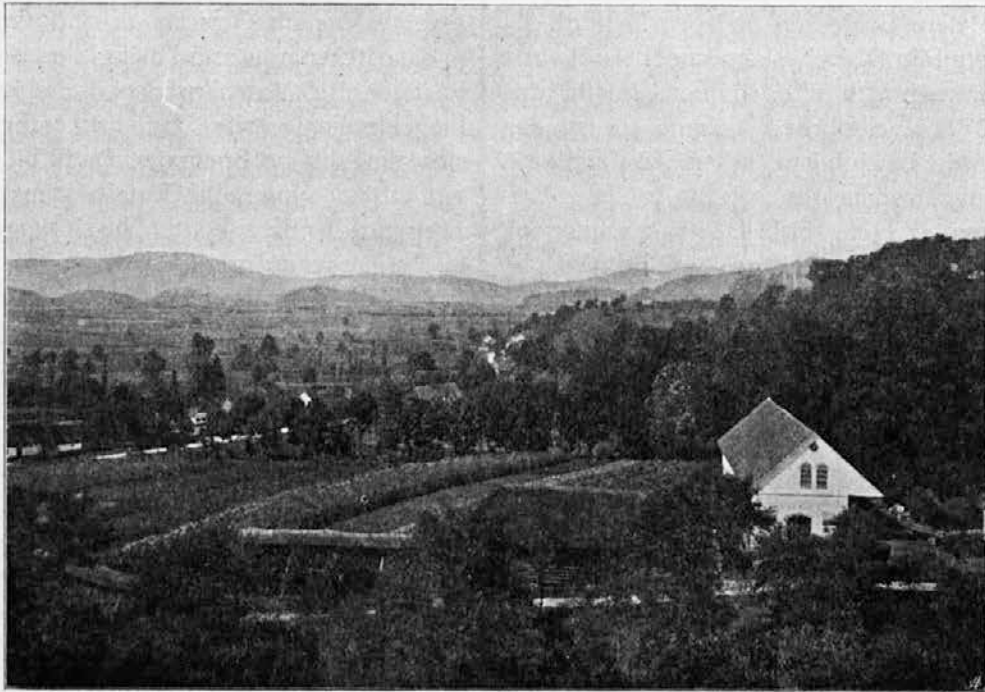
³⁾ L. c., str. 32.

¹⁾ A. Lesjak, Zgodovina dobrovske fare, str. 31.

vikarja. — Darovi, ki so se veliki petek nabrali v pušico, so se razdelili v tri dele: prvi del je dobila cerkev drugi vikar in tretji del cerkvenik. — V sredo, četrtek, in petek velikega tedna popoldne ni bilo nikakršnega cerkvenega opravila, kakor je dandanes navadno. — Ker so med šmarnimi mašami tukajšnji župljani ob nedeljah in praznikih najrajši hodili k službi božji na Dobrovo, je bilo tukajšnjemu vikarju na prosto voljo dano, maševati doma ali pa na Dobrovi. Le v nedeljo po sv. Jerneju je moral maševati na Logu zaradi žegnjanja.

Birmovanje je bilo v tej župniji že večkrat. Iz prvih časov so nam ostali le skromni, nezanesljivi

Knezoškof Anton Alojzij Wolf je pa župnijo obiskal dne 21. maja 1829 in ob tej priliki birmoval 50 Brezovičanov: 24 dečkov in 26 deklic. Pozneje so pa Brezovičani svoje otroke kakor sploh navadno vodili o Binkoštih v Ljubljano k sv. birmi. Imenovani zapisnik nam kaže v posameznih letih sledeče število birmancev: L. 1834.: 45 oseb in 5 na Dobrovi, l. 1835. dne 5. julija 32 oseb, l. 1836.: 4, l. 1837. pa 61. L. 1838.: 25, l. 1839.: 3, l. 1840.: 65, l. 1842.: 71, l. 1843. pa 7 oseb. L. 1844. je bilo v stolnici birmanih 75 Brezovičanov, l. 1846.: 76, l. 1848.: 81, l. 1849. pa dne 8. julija 44 oseb. Število birmancev odslej nekoliko pada. L. 1851. je bilo 74 Bre-

Pogled iz zvonika župne cerkve proti Logu.

spominki; vendar hočem tudi te zabeležiti, da se otmo pozabljivosti. Dne 9. junija 1602¹⁾ je knezoškof Tomaž Chrön posvetil pokopališče pri cerkvi Svetega Duha v Vnanji gorici ter ob tej priliki birmoval 600 oseb. Dne 9. junija 1774. leta je posvetil knezoškof Karol grof pl. Herberstein tukajšnjo župno cerkev in je najbrže ob tej priliki delil tudi zakrament sv. birme. Skoro gotovo je tudi škof Avguštin Gruber tu birmoval l. 1817., ko je prišel na Brezovico ob priliki kanonične vizitacije.²⁾ Dne 12. avgusta 1819 je isti škof na Brezovici birmoval 36 dečkov in 33 deklic, skupaj 69 in še nekaj Horjulcev.³⁾

¹⁾ Protok. Pontif. l. a v knezoškof. arhivu.

²⁾ Župnijska kronika, str. 5.

³⁾ Zapisnik birmancev v knezoškofijskem arhivu.

zovičanov birmanih, l. 1853.: 72, l. 1855.: 69, l. 1856. dne 6. julija: 46, l. 1857.: 31, l. 1858.: 40, leta 1860.: 41 dne 29. julija, l. 1861.: 39, leta 1862. pa 35 oseb, l. 1863. pa samo 1. Ko pa je dne 25. septembra 1864. knezoškof Jernej Vidmar posvetil¹⁾ nov veliki oltar v župnijski cerkvi, je ob isti priliki naslednjega dne tudi zakrament sv. birme v njej podelil 147 Brezovičanom. 39 Preserjanom, 7 Bevčanom, 1 Logačanu in 5 vojakom izmed ogrskega oddelka, ki je bival na Brezovici. L. 1866. so poslali Brezovičani v stolnico k sv. birmi o Binkoštih 47 otrok, l. 1867.: 33, l. 1868.: 42, l. 1869.: 48, l. 1870.: 49, l. 1871.: 52, l. 1872.: 56, l. 1873.: 50,

¹⁾ Župnijska kronika, str. 12., navaja l. 1863.

l. 1874.: 47, l. 1875.: 60, l. 1876. pa le 1, ker je dne 29. maja knezoškof Ivan Zlatoust Pogačar¹⁾ na Brezovici birmoval. Prejelo je takrat 97 otrok ta sv. zakramenti in sicer 46 dečkov in 51 deklic. L. 1878. je šlo 66 oseb v Ljubljano k sv. birmi, l. 1879.: 54, l. 1880.: 36, l. 1881.: 47, l. 1883.: 62, l. 1884. dne 20. julija pa 20, katere je birmoval tržaški škof ob času vakature ljubljanske stolice. L. 1885. je bilo 83 Brezovičanov birmanih v ljubljanski stolnici, l. 1886.: 44, l. 1887.: 54, l. 1888. pa 49. Dne 5. avgusta 1889. je pa knezoškof Jakob Missia,²⁾ poznejši nadškof in kardinal goriški,³⁾ podelil na Brezovici 110 osebam, 50 dečkom in 60 deklicam, zakrament sv. birme. Naslednje desetletje pa je bilo v Ljubljani birmanih: l. 1890.: 12 oseb, leta 1891.: 42, l. 1892.: 58, l. 1894.: 84, l. 1895.: 51, l. 1896.: 74, l. 1898. pa 128. L. 1899. je bila dne 25. maja zadnjič birma na Brezovici. Takrat je sedanji prevzvišeni gospod knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič podelil ta sveti zakrament 88 otrokom, in sicer 57 dečkom in 31 deklicam, in le 4 so bili o Binkoštih poprej v Ljubljani birmani. Leta 1900. jih je šlo 49 otrok v Ljubljano, l. 1901.: 54, l. 1902.: 53, l. 1903. pa 61. Tudi za l. 1904. je bilo birmovanje že napovedano, a je moralo vsled dolgotrajne župnikove bolezni izostati, v Ljubljano pa so jih 61 poslali k sv. birmi o Binkoštih.

Kakih posebnih vraž med ljudstvom ni bilo zaslediti; sliši se le tuintam o nekaterih najnavadnejših, kakršne zasledimo povsod, a še te so le slabi ostanki iz prejšnjih časov, ki so ostali še ljudstvu v spominu, a nanje pa ne veruje. Tako pravijo n. pr., da če mrlič na odru gleda, da kliče koga drugega za seboj. Ako se bled kruh speče, pravijo, da bo kmału mrlič v hiši. Katero dekle pride veliko soboto prej z blagoslovom domov, tisto bode tudi proso pred drugimi oplelo. Tudi „moro“ nekateri še poznajo, a ne tlači pa nikogar več.

Za izobrazbo ljudstva je v zadnjem času zelo dobro preskrbljeno. Sedaj sta v župniji dve ljudski šoli, in sicer na Brezovici dvorazrednica, v Notranjih Goricah pa enorazrednica, ki skrbita, da se mladina priuči najpotrebnejšim vednostim, da se more potem še sama nadalje izobraževati. Osnovalo pa se je v župniji že tudi več društev, ki skrbje za potrebno izobrazbo svojih članov. Že zgoraj sem omenil Marijinih družb za mladeniče in dekleta. Česar na Brezovici prej ni bilo, to sta vpeljali omenjeni družbi, namreč lepe veselice z gledališnimi predstavami, na katerih se ljudstvo zabava in izobrazuje. Dne 20. junija 1903. l. pa se je ustano-

vilo tudi „Slovensko katoliško izobraževalno društvo“, ki šteje že do 60 članov.

Za povzdigo kmetijstva se je že l. 1896. ustanovila podružnica c. kr. kmetijske družbe kranjske, ki si je preskrbela že precej kmetijskih strojev, ki se posojajo članom. Za obrambo imetja v slučaju požarov se je l. 1898. ustanovilo „Prostovoljno gasilno društvo“, ki šteje 32 članov in ima tudi potrebno gasilno orodje. Postavilo si je lastni gasilni dom, ki je bil leta 1903. slovesno blagoslovljen. Meseca januarja 1905. leta se je ustanovila na Brezovici po župnikovem nasvetu tudi „Mlekarska zadruga“, registrovana zadruga z omejenim poročtvom, kateri je načelnik za povzdigo kmetijstva zelo vneti posestnik Andrej Remškar na Brezovici hš. št. 13. Začasno mlekarno, ki je bila dne 26. februarja 1905. blagoslovljena, so priredili pri Škandru na Brezovici. Udov je imela sprva 38, sčasoma se bode pa razširila gotovo, kar sklepamo iz tega, da je že meseca avgusta i. l. štela 65 udov, ki dobro spoznavajo nje korist. Po prizadevanju sedanjega jako delavnega gospoda kaplana Juvana se bode pa v najbližnji prihodnosti ustanovila tudi zelo potrebna „Hranilnica in posojilnica“.

Pa tudi mnogo dobrih knjig in časopisov skrbi, da se ljudstvo vedno bolj izobrazuje. Poleg šolskih knjižnic ima tudi „Slov. katol. izobraževalno društvo“ svojo knjižnico. „Družba sv. Mohorja“ šteje v brezoviški župniji 126 udov; poleg tega pa prihajajo v župnijo še sledeči dobri časopisi: 60 Domoljubov, 16 Kmetovalcev, 15 Bogoljubov, 9 Slovencev, 9 Narodnih gospodarjev, 4 Cvetje iz vrtov sv. Frančiška, 3 Dom in Sveti in 1 Primorski list. Častno za župljane je pa to, da prihajajo v župnijo poleg tolikega števila dobrih katoliških listov le 3 izvodi nekega protikatoliškega lista, katerega pa zaradi njegove umazane vsebine niti ne imenujemo.

IV.

Gradovi in gradišča.¹⁾

Brezoviška župnija ni imela in nima močno utrjenih gradov. Zakaj ne?

Najhujši sovražniki kranjske dežele so bili Turki. Da so se naši predniki mogli uspešno upirati krvo- lokom, so sezidali po deželi mnogo močno utrjenih gradov, kamor so okoličani pribežali ob času turške sile. Brezovičanje pa so imeli tako pribežališče v Ljubljani. Ernest Železni je poslal iz Bolcana v soboto po sv. Rešnjem Telesu l. 1416. deželnemu glavarju Urhu

¹⁾ Župnijska kronika, str. 21.

²⁾ Župnijska kronika, str. 54.

³⁾ Umrli dne 24. marca 1902.

¹⁾ To poglavje je bilo skoro doslovno priobčeno v „Izvestjih muzejskega društva“, 1899, str. 191. i. d.

Šenku Ostrviškemu ukaz, da naj Ljubljancje nemudoma napravijo nasipe in okope okoli mesta, ter naj obzidje bolje utrdijo in popravijo; obenem pa naj glavar zahteva od samostanov, župnijskih predstojnikov in drugih, da ti svojim ljudem zapovedo, meščanom pomagati, apno in pesek voziti, kopati i. t. d.¹⁾ Cesar Friderik IV. je pa zapovedal iz Gradca dné 27. januarja l. 1478. prebivalcem štiri milje okoli Ljubljane stanujočim, da naj pomagajo meščanom zgraditi obzidje ob Ljubljani, zato pa smejo ob času turške sile pribežati v utrjeno mesto.²⁾ In zopet so morali okoličani, 1 miljo od Ljubljane stanujoči, l. 1543. delati po tri dni tlako, da so napravili baštijo na ljubljanskem gradu pri vicedomskem stolpu.³⁾ Ker so torej Brezovičanje imeli dolžnost, mestno obzidje popravljati, poleg tega pa tudi pravico, v sili v mesto pribežati, zato jim pač ni bilo treba doma trdno zidanih gradov. Toda brez gradov pa brezoviška župnija le ni bila.

1. Kušljanov grad.

Na levi strani državne ceste pod Plešivico je gradič, ki ga ljudstvo nazivlje Kušljanov (tudi Kršljanov) grad. Ta grad je srednje veliko enonadstropno poslopje, obdano s precej visoko zidano ograjo in je sedaj lastnina g. Feliksa Reya pl. Castelletto. Valvasor⁴⁾ imenuje ta grad „Sablata“, to je Zablatera. Tako se je po bližnjem barju ali blatu imenoval grad, ker je bil tačas svet okoli gradu še ves močvirjen in blaten. Tudi še dandanes se imenujejo njive, polja in travniki, ki leže med Cornovcem in Podplešivico, „Na blatih“. Gorenjci, oziroma Posavci pa tudi Brezovčane in Goričevce imenujejo „Zablatence“. Da bi se pa grad kdaj tako imenoval, tega pa nihče več ne pomni.

Sedanje ime „Kušljanov grad“ mu je ljudstvo nadelo po poznejših posestnikih tega gradu, namreč po Kuschlanih. Nemško se grad že od nekdaj imenuje „Moostal“. Grad je v prav skritem kraju, tako, da ga mnogo popotnikov, ki hodijo po državni cesti proti Vrhniku, niti ne opazi. Stoji namreč na zahodni strani gričev Plešivice in Velike strani ter približno 1 km od državne ceste, oziroma železnice. Njegovo lego in okolico nam opisuje Valvasor tako-le: „Ta grad je popolnoma z močvirjem obdan. Pri gradu je prijazen hribec, na katerem je prijeten gozdič. Tudi prav blizu gradu je svet nekoliko vzvišen, na katerem je precej lepega polja. H gradu je mogoče le od ene strani dospeti, kajti od vseh drugih strani je dohod vsled

močvirja nemogoč in še na tej edini poti je dvoje ali troje mostov, brez katerih bi bilo tudi od te strani nemogoče, dospeti do gradu. Okoli gradu je tudi mnogo vretij. Na tem kraju se vsako jesen in pomlad ustavljajo žerjavi, katerih mnogo polové.“

Že zgoraj smo omenili, da je poslopje le srednje veliko; vendar je pa v njem več prav lepih prostorov, ki so pa sedaj popolnoma prazni. Tudi prej že več let niso bivali pravi gospodarji v njem, temveč le najemniki in pristavniki. Mnogo škode na zidovju je povzročil velikonočni potres l. 1895.

V tem gradu je bila v minulih časih tudi kapelica, posvečena sv. Trojici, ki je pa sedaj ni več. Nekdanji graščaki so imeli tu tudi svoje duhovnike, grajske kaplane. Znana sta nam dva, namreč: Matija Kummer, ki je v župnijskih maticah omenjen dné 28. marca l. 1756., in Mihael Ferdinand Gorjup, ki ga najdemo prvič vpisanega dné 5. februarja l. 1757. Bival je v tem gradu nad 50 let in je tudi tu umrl dné 5. avgusta l. 1807., star 79 let. — Porodil se je v šentpeterski župniji v Ljubljani, kjer je tudi dovršil vse svoje vede. V mašnika so ga posvetili na naslov gospodstva „Turnamhard“ grofa Aleksandra pl. Auersperga dné 20. septembra l. 1755., starega 24 let. V dušnem pastirstvu ni deloval. Bil pa je lepega obnašanja in vzglednega življenja.¹⁾ — Kateri grajski kaplani so bili tu pred ustanovitvijo župnije, se ne da določiti. Za Gorjupom pa ni bilo nikogar več. Nekaj časa je v tem gradu stanoval tudi prvi brezoviški vikar, ker župnišče še ni bilo dodelano.

Kdaj je bil Kušljanov grad sezidan, se ne vé; skoro gotovo pa so ga zgradili šele po l. 1453., kajti tega leta je še Nikolaj Lueger dajal v fevd desetino po Brezovici, Vnanjih in Notranjih Goricah ter na Plešivici,²⁾ torej po vseh onih vaseh, ki so pozneje spadale h Kušljanovemu gradu. Tudi o nekdanjih posestnikih ne vemo dosti drugega, kakor njih imena, ki nam jih je ohranil Valvasor.³⁾ Kot prve posestnike omenja Valvasor gospode Mauritsche, od katerih je prešel grad v last gospodom Gallen, ki so ga pa zopet Mauritschem prodali, in ti zopet gospodom Gallen. Za temi pa so postali lastniki gradu baroni Kuschlani. Odkod je prišla ta rodbina, nisem mogel dognati. Dobil sem le, da je bil Gašpar Kuschlan l. 1651. pri poklanjanju v Ljubljani ob prihodu Ferdinanda IV.,⁴⁾ in da je bil Ivan Viljem baron Kuschlan od l. 1691.

¹⁾ Letopis „Matice Slovenske“, 1871, str. 13.

²⁾ Dimitz, Geschichte Krains, I., str. 289.

³⁾ Valvasor, Ehre, XI., str. 666.

⁴⁾ Tam str. 382.

¹⁾ Vizit. protok. l. 1788. v knezoškof. arhivu.

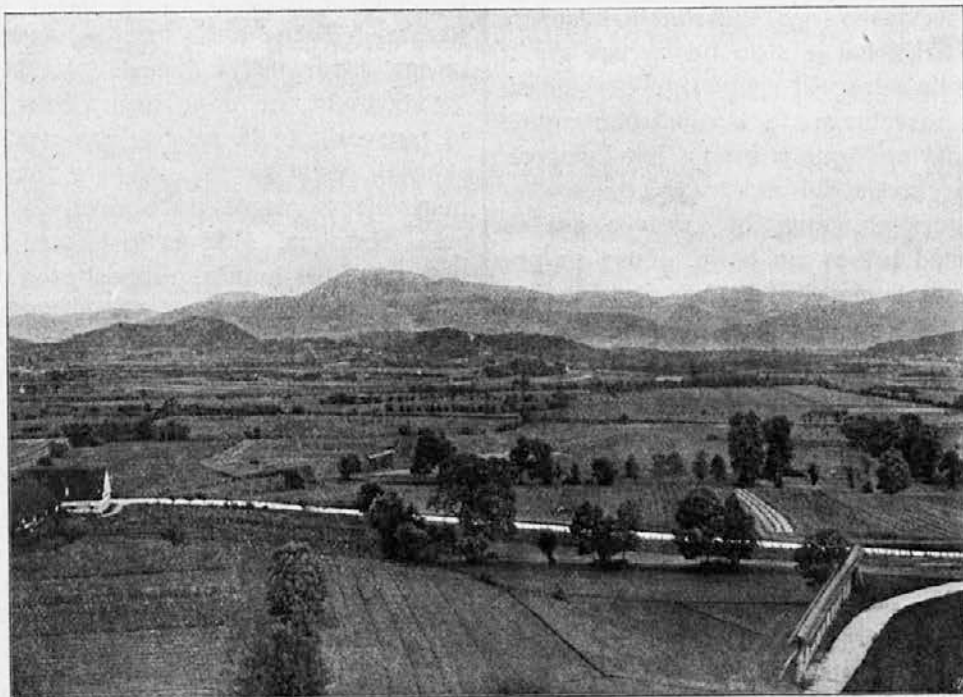
²⁾ Mittheil. des Musealver. 1891.

³⁾ Valvasor, Ehre, XI., str. 382.

⁴⁾ Dimitz, Geschichte Krains, III., str. 427.

do 1714. stotnik uskokov v Žumberku.¹⁾ Verjetno je, da je bil prej imenovani Gašpar Kuschlan lastnik tega gradu. Določno se pa vé le za naslednje posetnike: Prvi je bil Ivan Adam baron Kuschlan. Kolikor moremo sklepati iz župnijskih matic sv. Petra v Ljubljani, je bil tu že l. 1663., kajti dne 28. junija i. l. mu je bil rojen prvi otrok v tem gradu, namreč hčerka Marija. Potem pa se mu je rodilo do l. 1680. še 8 otrok, namreč 6 dečkov in 2 deklici. Eden njegovih otrok, namreč Adam Baltazar baron Kuschlan je bil kanonik in župnik v Ljubljani, drugi, Rudolf baron Kuschlan pa 58. opat cistercijskega samostana v Kostanjevici.²⁾ Po smrti Ivana

nici Kuschlan (v deželni deski je datum 6. febr. 1826), ki se je omožila z Bernardom vitezem Gasparinijem.¹⁾ Imenovana gospa je pa že dné 6. avgusta l. 1828. umrla v 36. letu svoje starosti ter počiva na pokopališču v Notranjih Goricah, kjer hrani spomin nanjo kamenita, v cerkveni zid vzdana plošča. Pa tudi med ljudstvom v Notranjih Goricah in na Plešivici se je gospa ohranila v blagem spominu kot velika dobrotnica stradalajočih ob času lakote l. 1817. Za njo pa je postal lastnik gradu (deželna deska: 26. aprila l. 1831.) Bernard (v deželni deski menda Friderik) vitez Gasparini. Črez nekaj let pa je grad zopet prešel v last rodbini Kuschlan

Pogled od župne cerkve proti Vnanjim Goricam.

Adama barona Kuschlana je nekaj časa gospodarila v gradu njegova vdova Marija Konštancija, roj. Schlangenburg. Njej pa je sledil v gospodarstvu Ivana Adama najstarejši sin, Jošt Jožef baron Kuschlan, ki se je rodil dné 14. marcija l. 1667. Za njim je prevzel gospodarstvo Karol Veliki Valentin baron Kuschlan, nato pa Karol Veliki Jožef baron Kuschlan, ki je bil rojen dné 8. novembra l. 1745. in je umrl dné 15. januarja l. 1809. Ta pa je prepustil gospodarstvo, menda l. 1806., Juriju Ivanu Nep. bar. Kuschlanu. Potom zakona pa je prešel grad v last Ani Karolini pl. Gasparini, roj. baro-

(dež. deska: 22. novembra l. 1861.), namreč Gabrijeli in Izabeli baronici Kuschlan in Aleks. baronu Kuschlan. Vsled ženitve pa je dobil grad za lastnika (dež. deska: 14. oktobra l. 1866.) Feliksa Reya pl. Castelletto, ki se je kot c. in kr. nadporočnik poročil dné 11. oktobra l. 1864. z Izabelo baronico Kuschlan. V zadnjih 50 do 60 letih pa je imel grad tudi več najemnikov in v tem času so se najbrže porazgubile tudi grajske listine

Ob svojem času je bilo pri tem gradu tudi zelo veliko zemljišča. Feliks Reya pl. Castelletto pa je l. 1874. prodal tri kmetije, obsegajoče nad 130 oralov sveta,

¹⁾ Schumi, Archiv, II. Bd., str. 207.

²⁾ Mittheil. des hist. Ver., 1855, str. 77.

¹⁾ Imenovani je bil „Herr zu Moosthal und Mannsburg“. (Poročna knjiga 31. sept. 1830.)

posestnikom v Notranjih Goricah in na Plešivici za več kot 20.000 gld. S tem korakom je kmetovalcem pripomogel do večjega blagostanja.¹⁾ Pri gradu je potem ostalo še 208 oralov sveta, ki ga je pa lastnik okoli l. 1900. tudi še razprodal, tako da sta sedaj pri gradu le še kaka dva oralna rodovite zemlje. Svoj čas so baje tudi trapisti bili kupci tega posestva ter so ponujali za vse skupaj 56.000 gld. Ker se kupčija ni sklenila, je skoro gotovo lastnik svoje posestvo previsoko cenil.

2. Lukovec.

Nekako 10 km od Ljubljane proti Vrhniki na severni strani tržaške ceste opaziš na hribcu nad neko novo vilo, ki ima prekrasno lego, razvaline nekdanjega Lukovca. Pred nekaj leti je stalo od starega gradu še nekaj zapuščenih zidov, ki so glasno oznanjevali minljivost vsega posvetnega, a kmalu bodo zginili tudi ti zadnji sledovi nekdanjega gradu. Ime Lukovec, nemško Lukowitz, izvaja Valvasor²⁾ iz besede „lukati = spähen, gucken“, torej bi Lukovec značilo gradič, ki luka izmed hribov po barju. „Luk“ pa pomenja tudi močvirje ali močvirni kraj;³⁾ po tej razlagi bi torej Lukovec dobil svoje ime od močvirja.

Ta gradič je ležal na prav lepem kraju. Na severu se razprostira že večkrat omenjeno brezoviško hribovje, na jugu pa se širi prostrano barje. Ob Valvasorjevem času je imel ta grad le malo polja, mnogo pa je imel lepih travnikov, ki so bili večinoma pod vodo, kakor sploh vsa barska kotlina.

Pri opisovanju Lukovca pripoveduje Valvasor veselo dogodnico, ki se je vršila nekje v bližini tega gradu. V eni bližnjih vasi — tako pripoveduje — je bila pijančevanju zelo udana kmetica. Njen mož je te slabe navade nikakor ni mogel odvaditi. Ko je pa neko zimo v Ljubljani prenočeval, je gledal zvečer igro o raju, ki so jo predstavljali dijaki. Med drugimi prizori je videl tudi dva dijaka, ki sta predstavljala hudiča. Po končani igri je šel k mesarju, kjer je prenočeval, pa tja je prišel tudi eden izmed onih dveh dijakov. Po daljšem razgovarjanju ponudi kmet dijaku precejšnjo napojnino, ako mu hoče o priliki nekoliko pomagati. Dijak mu obljubi. Ko je šla nekega praznika kmetica zopet v gostilno in je mož vedel, da je pred polnočjo gotovo ne bode domov, gre hitro v mesto po onega dijaka, kateremu po poti razloži, čemu ga potrebuje in kam naj se skrrije. Nato gre

1) Farna kronika, str. 18.

2) Valvasor, Ehre, XI., str. 351.

3) Po besedah pok. prof. Vidmarja.

kmet v gostilno po svojo ženo. Spravi jo proti domu ter ji med potjo očita, kako sramoto mu dela s svojim pijančevanjem, in da bode sebe in njega spravila na beraško palico. Pripoveduje ji tudi, da se je sešel z nekim dijakom, ki ga je naučil, kako je mogoče to slabost odpraviti s pomočjo dvanajsternih hudičev. Žena tega seveda ni hotela verjeti ter je rekla, da naj le nad njo poskusi, pa bo videl, da je bil osleparjen. Mož se jame navidezno izgovarjati, da je že skoro pozabil besede, ki se morajo izgovarjati, kadar se kličejo hudiči, potem pa molče koraka poleg svoje žene. Ko se pa približata grmovju, kjer je bil skrit našemljeni dijak, mahoma mož prekine tihoto, rekoč: „Vendar sem se spomnil enega imena onih dvanajsternih hudičev.“ Začrta nekaj krogov, dela čudne obraze in mrmra nerazumljive besede, k sklepu pa pristavi: „Pridi, hudič, po mojo pijano babo!“ Komaj je kmet to izgovoril, že je začel iz grmovja lezti hudič, ki je skočil k pijani kmetici, ter jo s sukarnsko ščetjo tako neusmiljeno odrgnil po obrazu, da je bila komaj človeku podobna. Mož pa jo je med tem, kakor bi se tudi sam zbal hudiča, pobrisal proti domu. Opraskana žena je bila ozdravljena. Odslej je le to premišljevala, kako bi jo zdelalo dvanajst hudičev, ako bi še nadalje pijančevala, ker je bil že eden tako hud.

Tudi o lukovškem gradu ne vemo, kdaj je bil sezidan, gotovo pa je že stal za časa turških napadov. Pripoveduje se, da so Turki ob nekem napadu na Kranjsko na tem gradu vse pomorili. Kadar je prišel Turek v deželo, so na Lukovcu vse dragocenosti poskrili, živež in druge potrebne stvari so pa na čolnih prepeljali v Bistro; pa tudi ljudje, ki so bili v gradu, so tam zavetja iskali. Ob istem času se je baje lahko še prav do Podlukovca vozilo s čolni. Nekoč pa jih Turki prehitte. Preden se je mogla grajska gospoda umakniti v varno zavetje, pridrli so ljuti krvoloki in od prvega do zadnjega vse pomorili.¹⁾

Valvasor²⁾ nam pač našteva nekdanje posestnike tega gradu, toda dosti več nam pa tudi ne pové. Prve posestnike imenuje grofe Barbo. Od teh je prešel Lukovec po ženitvi na gospode Gallen in na isti način na vicedomskega knjigovodjo Jurija (Danijela)³⁾ Reffingerja.

(Dalje.)

1) Povedal Janez Čuden, po domače Pavletovec.

2) Valvasor, Ehre, XI., str. 353.

3) Izvestja muz. društva, 1900, str. 222.

Vsebinska: **Zgodovina brezoviške župnije.**
(Dalje.)